

פָּנִים וְלֹא מִקַּח שׁוּחַד שֶׁחֶבֶל שָׁלוֹם. וְדַע, שֶׁחֶבֶל לְפִי תַּחֲשׁבוֹן. וְאֵל
 יִבְטִיחֶךָ וְצִרְךָ שֶׁהַשְּׂאוֹל בֵּית מְנוּס לָךְ, שֶׁעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה נוֹצֵר,
 וְעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה נוֹלָד, וְעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה חַי, וְעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה
 מֵת, וְעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה עֲתִיד לָתֵן דִּין וְחֲשׁבוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי
 הַמַּלְכִּים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:

פרק חמישי

א בַּעֲשֶׂרָה מֵאֲמֵרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמָה תִּלְמוּד לִזְמַר, וְהֵלֵא בְּמֵאמָר
 אֶחָד יָכוֹל לְהַבְרָאוֹת, אֲלֵא לְהַפְרֵעַ מִן הָרָשָׁעִים שְׂמֵאבְרִין אֶת
 הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשֶׂרָה מֵאֲמֵרוֹת, וְלָתֵן שָׂכָר טוֹב לְצַדִּיקִים שְׂמֵאבְרִין
 אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשֶׂרָה מֵאֲמֵרוֹת:

■ [א] בַּעֲשֶׂרָה מֵאֲמֵרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם וכו' אלא להפריע מן הרשעים שמאבדים
 את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

הקשו המפרשים (עיין בדרך חיים, ובתוספות יום טוב) הרי "מפי עליון לא תצא הרעות"
 (איכה ג, לה) ואיך יתכן שה' יברא העולם בכדי להפריע מהרשעים. ותירצו (עיין בחידושי
 מהרי"ח) דוּמָה לְכִינוּר שִׁישׁ לוֹ עֲשֶׂרָה נִימִין (חוטין), שְׂבֵאָם יִקְרְעוּ כִּמְהָ חוּטִין
 מִהַכִּינוּר עַדִּין אִפְשָׁר לִזְמַר בּוֹ, אֲבָל כֹּאשֶׁר מִלְכַּתְחִילָה יֵשׁ בְּכִינוּר רַק מַעֲט חוּטִין,
 אִזִּי אִפִּילוֹ אִם יִקְרַע רַק חוּט אֶחָד כִּבְרֵי אִי אִפְשָׁר לִנְגֹן בּוֹ. וְלִכְךָ בִּרְאָה הַקַּב"ה אֶת
 הָעוֹלָם בַּעֲשֶׂרָה מֵאֲמֵרוֹת, שֶׁאִפִּילוֹ אִם יִפְגְּמוּ הָרָשָׁעִים וַיַּעֲשׂוּ עֲבִירוֹת, לֹא יִחְרִיבוּ
 אֶת הָעוֹלָם לְגַמְרֵי אֵלֶּא יִהְיֶה קִיּוּם לְעוֹלָם מִפְּנֵי שֶׁהַפֶּגֶם לֹא יִהְיֶה גָדוֹל כָּל כָּךְ,
 וְנִמְצָא שֶׁהוּא טוֹבָה לְרָשָׁעִים, וְאִדְרַבָּה ה' מְטִיב לָהֶם בַּזֶּה.

ובנועם אלימלך (לקוטי שושנה ד"ה שמעתי מקשין) כתב לתרץ הקושיא הנ"ל, דמחמת
 הרשעים מתגלה יתרון האור מן החשך, ועל ידי זה נותן ה' יתברך שכר טוב
 לצדיקים. וכמו דמצינו שאמר הקב"ה להושע בניך חטאו, אמר הושע לקב"ה צא
 והחליפם באומה אחרת (פסחים פז, א), וקשה מאד איך יתכן שאמר הושע לה' יתברך
 שיעזוב את בני ישראל ויחליפם באומה אחרת. אלא כוונת הושע היתה, שאפילו
 שבני ישראל חטאו, אבל לעומת אומות אחרות נחשבים בני ישראל לצדיקים,

ב עֲשֶׂרָה דורות מאָרם וְעַד נַח, לְהוֹדִיעַ כְּמָה אָרְךְ אַפִּים לְפָנָיו.
שְׁכַל הַדורות הָיוּ מְכַעֲסִין וּבָאִין, עַד שֶׁחָבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מִי הַמַּבּוּל.
עֲשֶׂרָה דורות מִנַּח וְעַד אַבְרָהָם, לְהוֹדִיעַ כְּמָה אָרְךְ אַפִּים לְפָנָיו.
שְׁכַל הַדורות הָיוּ מְכַעֲסִין וּבָאִין, עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אֲבִינוּ וְקִבֵּל
שְׂכָר כָּלָם: ג עֲשֶׂרָה נְסִיוֹנוֹת נִתְּנָסָה אַבְרָהָם אֲבִינוּ, וְעַמֵּד כָּבָלָם,
לְהוֹדִיעַ כְּמָה חֲבָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִינוּ:

וזהו שאמר צא והחליפם באומה אחרת, כשתקח לך אומה אחרת תראה שבני ישראל הם טובים ביותר כנגדם, שאפילו היהודי הפשוט ביותר טוב יותר מהגוי החשוב ביותר. וזוהי כוונת המשנה, דמחמת שיש רשעים בעולם מתגלה מעלת צדקת הצדיקים, נמצא שדוקא מכח הרשעים מקבלים הצדיקים שכר הרבה, וזהו 'להפרע מן הרשעים וליתן שכר טוב לצדיקים', וק"ל.

■ [ג] שכל הדורות היו מכעיסים ובאים עד שבא אברהם וקבל שכר כולם.

לכאורה קשה, דהמשנה מבארת שדורות אלו היו חוטאים, ואם כן אין מגיע להם על זה שכר כלל, ואם כן מה זה שממשיך התנא ואומר עד שבא אברהם וקבל שכר כולם, דמשמע שהגיע להם שכר, רק שאברהם קיבל את שכרם.

ומבארים המפרשים (מדרש שמואל בשם החסיד יעב"ץ) על פי משל למלך שעריך סעודה גדולה לכל בני מדינתו, חלק מאנשי המדינה הגיעו לסעודה וחלקם לא הגיעו. אמר המלך למסובים אשר באו לסעודה, שיקחו אף את חלק הסעודה אשר הוכן עבור חבריהם. והנמשל הוא, שלכל אחד מוכן חלק בעולם הבא, ואם לא זכה לקבלו נותן ה' יתברך חלקו לחבירו. וזהו שכל הדורות היו מכעיסים ובאים ולא זכו לשכר שהיה מוכן וגנוז עבורם באם יעשו מצות ה' בשלימות, ובא אברהם וקבל את השכר של כולם, וק"ל.

■ [ד] עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו.

הקשו המפרשים (מלאכת שלמה, מדרש שמואל) לשם מה הוצרכו הנסיונות האלו, הרי לפנינו יתברך נגלו כל תעלומות לב, ויודע הוא בבירור באם הוא חזק באמונתו

פרק חמישי

שיצו

יתברך, ומפני מה הוצרך לנסותו. ועוד הקשו (מדרש שמואל, תוספות יום טוב) מדוע קרוי במשנה זו אברהם 'אבינו', שלא כמו במשניות הקודמות.

ונראה לבאר על פי מעשה שהיה אצל החידושי הרי"ם שכידוע נפטרו לו כל ילדיו בחייו בעודם צעירים לימים, פעם אחת אמר לאשתו הרבנית שצריך להתחזק ולא להרהר אחרי ה' יתברך כי כוונתו לטובה, כי באם ח"ו יהיה אדם שימות לו בן בחייו יתחזק ויאמר שלא־טשע מאיר (כך היה נקרא החידושי הרי"ם) נפטרו הרבה בנים בחייו, ובודאי שאף אני צריך להתחזק.

ובזה אתי שפיר ענין הנסיונות של אברהם אבינו, שאותו באמת לא היה צריך לנסות בכדי להבחין באמונתו וצדקתו, אלא מפני שקורא הדורות מראש ידע שהדורות הבאים אחריו יעברו הרבה נסיונות, ובפרט בדורנו זה דור עקבתא דמשיחא שהחושך יכסה ארץ ומתרבים הנסיונות, ולשם כך ניסה את אברהם, בכדי שכל הדורות העתידיים יתחזקו ויאמרו הרי לאברהם היה נסיונות קשים כאלו והתגבר עליהם, כל שכן שאנחנו צריכים לעמוד בנסיונות. ולכך קרוי אברהם במשנה זו 'אבינו', שאברהם תיקן את בני ישראל עד סוף כל הדורות כאב לבנו, וכל הנסיונות שעבר היה רק בעבור בני ישראל, שהוא אביהם ונתן לבניו כח איתן לעמוד בנסיונות.

■ עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם.

הקשו המפרשים מה הגדלות במה שלקח אברהם אבינו את יצחק ועקדו על גבי המזבח, הרי יהודים בכל הדורות נשחטו ונעקדו למען קדושתו יתברך, וגם בדורינו נהרגו ונשרפו במלחמת העולם מליוני יהודים על קדוש השם. ובפרט שאברהם הרי נצטוו על כך מהקב"ה בעצמו, והרי אם יאמר ה' יתברך אפילו ליהודי הפשוט ביותר קח את בנך יחידך ושחטהו לעולה על גבי המזבח, הרי בודאי מיד ירוץ בתשוקה ובשמחה גדולה לקיים את ציווי ה' ויעלהו לעולה, וכי באם יבוא ה' אליכם היום הזה ויבקש בקשה זו בודאי תעשו ותקיימו מצותו יתברך, ואם כן מה היתה הגדלות של אברהם בזה.

אלא מבארים המפרשים, שהנסיון היה בכך שאברהם אבינו האמין בו יתברך באמונה פשוטה ולא הרהר כלל אחרי מדותיו של הקב"ה, שהיה יכול לחשוב בדעתו היתכן שאתמול אמר לו ה' יתברך "כי ביצחק יקרא לך זרע" (בראשית כא, יב) ומיצחק צריך לצאת כל האומה הישראלית, וכעת ברגע אחד הוא אומר לשוחטו

ד עֲשֶׂרָה נְפִישׁ נַעֲשׂוּ לְאַבְרָהָם בְּמִצְרַיִם, וְעֲשֶׂרָה עַל הַיָּם. עֲשֶׂר מִבֹּת הַכִּיָּא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם, וְעֲשֶׂר עַל הַיָּם. עֲשֶׂרָה נְסִינֹת נֶפֶשׁ אַבְרָהָם אֶת הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמִדְבָּר, שְׁנַאֲמָר (נמדנר יד, כג) וַיִּנָּסוּ אֹתִי זֶה עֲשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: הַ עֲשֶׂרָה נְפִישׁ נַעֲשׂוּ לְאַבְרָהָם בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מִרִיחַ בָּשָׂר הַקָּדוֹשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בָּשָׂר הַקָּדוֹשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זָבוּב

ובכך מאבד את האומה הזו, ואף על פי כן התחזק אברהם והלך במסירות נפש לקיים את מאמר השם בתמימות טהורה בלי קושיות ומחשבות והרהורים, והרחיק מעצמו כל צד חקירה והרהור על ה', ובכוח אמונה פשוטה זו הלך אברהם לשחוט את בנו. ובזה מתורץ שפיר, דבאמת הנסיון עצמו ללכת ולעקוד את בנו על גבי המזבח אין בזה גדולה, אלא עיקר הנסיון הוא מה שהתחזק באמונה פשוטה וטהורה בה' יתברך, שלא להרהר אחריו יתברך ח"ו.

■ ועמד בכולם.

ביארו הספרים הקדושים, שאברהם עמד כצור איתן בנסיונות, כי ישנם אנשים שעוברים נסיונות קשים ומתגברים עליהם, אבל הנסיון עושה בהם רושם ונחלש כוחם על ידי זה, כי אין ביכולתם לעמוד בנסיון כראוי ולהשאר על מעמדם הראשון. אך באברהם אבינו לא היה כן, אלא אפילו לאחר הנסיון נשאר ועמד בצדקתו הראשונה.

ובזה מתורץ מה שהקשו המפרשים הרי כל יהודי מוכן לשחוט את בנו על המזבח אם יצווהו ה' יתברך, ומה היא גדולתו של אברהם. אלא התירוץ הוא כנזכר, שאברהם אבינו עמד חזק בזה ולא בא לידי נפילה כלל מהנסיון, אבל שאר היהודים אף שעומדים בנסיון אין בכחם לעמוד בו כאברהם אבינו.

■ [ה] לא הפילה אישה מריח בשר הקדש.

פירשו הספרים (עיין של"ה קדושים) על פי המעשה שהובא בגמרא (יומא פב, ב) באשה מעוברת שהריחה תבשיל ביום כיפור, אתו לקמיה דרבי ואמר שילכו

פרק חמישי

שצט

בְּבֵית הַמִּטְבָּחִים, וְלֹא אֶרֶץ קָרִי לְכַהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים, וְלֹא כִבּוֹ
הַגִּשְׁמִים אִשׁ שֶׁל עֵצֵי הַמַּעֲרֵכָה, וְלֹא נִצְחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הָעֶשֶׂן,

ללחוש לה יום כיפור היום ואשתקה, קרי עליה רבי "בטרם אצרך בבטן ידעתיד",
נפק מינה רבי יוחנן. ואשה אחרת הריחה בתבשיל ולחשו לה והמשיך העובר
להתאוות והוצרכה לאכול ביום כיפור, קרי עליה רבי חנינא "זורו רשעים מרחם",
נפק מינה שבתאי אצר פירות (פירוש שהיה מחביא פירות בזמן שצריכים להם, ועל ידי זה היו
מתייקרים הפירות).

וזהו 'לא הפילה אשה מריח', הכוונה שאף שהריחה ריח טוב קבלה הלחש
שיום כיפור היום, 'מבשר קודש' היינו משום שבשר קודש היה בתוך האשה, כי
רבי יוחנן היה שרוי בקרבה.

■ ולא הסריח בשר הקודש מעולם.

בנועם אלימלך (פרשת שלח) פירש, דהנה הצדיקים צריכים להתעסק עם האנשים
הבאים אליהם לתת להם עצות ברוחניות ובגשמיות, ולפעמים באים אנשים
המדברים גם דברים שאינם ראויים והגונים, ובכל זאת הצדיק הקדוש לא ניזוק
מהבאים אליו, וזהו 'לא הסריח בשר הקודש'.

■ ולא אירע קרי לכהן גדול.

בשם כ"ק אאמו"ר זי"ע, שעבודת הכהן גדול היתה בהתלהבות דקדושה ובחיות
מחודשת ולא בדרך מקרה, וזהו 'ולא אירע קרי' הכונה שלא אירע שהכהן גדול
יעבור עבודת יום כיפור בבחינת קרי המרמז למקרה ובקרירות בדרך ארעי.

■ ולא אירע קרי.

הקשו בירושלמי (יומא פ"ה ה"ד לפירוש הפני משה, והובא ברבינו יונה) אם כן מדוע היו צריכים
להפריש את הכהן הגדול ממיני מאכל שיש בהם חשש שיבוא לידי קרי קודם יום
כיפור, הרי בודאי לא יבוא לידי כך. ומתרג' הירושלמי דאין סומכין על הנס.

■ ולא כיבו חגשמים אש של עצי המערכה.

בשם כ"ק אאמו"ר זי"ע, דהנה כאשר עלו עולי הרגלים לבית המקדש, היו שם

וְלֹא נִמְצָא פְּסוּל בְּעֹמֶר וּבְשֵׁתִי הִלָּחֵם וּבִלְחֵם הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים
וּמִשְׁתַּחֲוִים רוּחִים, וְלֹא הָיָה נֶחֱשׁ וְעֶקְרֵב בִּירוּשָׁלַיִם מְעוֹלָם, וְלֹא
אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צֵר לִי הַמָּקוֹם שְׂאֵלִין בִּירוּשָׁלַיִם:

יחדיו אנשי מעלה עם אנשים מגושמים, ובכל זאת לא גרמו האנשים הפשוטים לקרר את ההתלהבות אש קודש של הצדיקים. וזהו 'ולא כבו הגשמים' רמז לאנשים מגושמים, אש התלהבות של 'עצי המערכה' שהם אנשי המעלה.

■ עומדים צפופים ומשתחוים רווחים.

דודי הרה"ק מלבער טוב פירש, דמרומו על אותם אנשים שתמיד צפוף להם, ולהיכן שהם הולכים צריכים הם מקום מכובד וראוי להם לפי דעתם. וזהו 'עומדים' הם האנשים שעומדים בדעתם ומתגאים, המה בבחינת 'צפופים', אבל אלו שהם בבחינת 'משתחוים' שהם בהכנעה לפני כל אדם, להם תמיד יש מקום ברווח שהיכן שהם עומדים טוב להם, וזהו 'ומשתחוים רווחים'.

■ עומדים צפופים ומשתחוים רווחים.

יש לפרש בדרך רמז, דקאי על אלו החיים בדחקות מרובה ואין להם פרנסה, וזהו 'צפופים' שחיים בצפיפות ובדחקות, 'ומשתחוים' שמשתחוים ומודים לה' יתברך על הטוב שנתן בידם, אזי זוכים לבחינת 'רווחים' שבא להם רווח והצלחה.

■ עומדים צפופים ומשתחוים רווחים.

מעשה בהשרף מסטרליסק שראה אברך שבעת תפלתו היה הולך בבית המדרש פעמים רבות הלך ושוב, נענה השרף מסטרליסק ואמר לו, בראותי אותך נתיישרה לי קושיה גדולה מדוע היו עומדים בבית המקדש צפופים, ולכאורה כשם שנעשה נס שמשתחוים רווחים יעשה ה' גם נס שיעמדו רווחים, אלא התירוץ הוא שה' יתברך לא רצה שילכו הלך וחזור בבית המקדש.

שוב מעשה ברבי מאיר שפירא מלובלין שראה בחור אחד מבני הישיבה ההולך ושב הנה והנה בעת התפילה פעמים רבות, נענה ואמר לו בדרך צחות כי צריך לעשות לו מי שפרע מדור המבול הוא יפרע ממנו שאינו עומד בדיבורו (בבא מציעא מד, א), היינו ממנו שאינו עומד במקום אחד בעת דיבורו לקב"ה.

ו עֲשֶׂה דְּבָרִים נִבְרָאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְאֵלוּ הֵן פִּי
הָאָרֶץ, פִּי הַבָּאָר, פִּי הָאֶתֶּן, חֲקֻשָּׁת וְהַמֶּן וְהַמָּטָה וְהַשְּׁמִיר, הַכֶּתֶב
וְהַמִּכְתָּב וְהַלַּחַת. וַיֵּשׁ אֹמְרִים, אֵף הַמְּזִיקִין וְקִבְרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה
וְאֵילוּ שֶׁל אֲבֵרָהֶם אֲכִינוּ. וַיֵּשׁ אֹמְרִים, אֵף צָבַת בְּצֻבַת עֲשׂוּיָה:
ז שְׂבָעָה דְּבָרִים בְּגֻלָּם וְשְׂבָעָה בְּחָכָם. חָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר בְּפָנָי מִי

■ ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים.

בשם החתם סופר (פרשת בחוקת), שבאמת לא היה לעולי הרגלים מקום די הראוי
בירושלים ללון בו, אבל הנס היה דאף על פי כן לא אמר אדם צר לי המקום,
וזאת לפי שכל מחשבתם ותשוקתם היתה רק לבוא לבית המקדש, ושאר עניני
גשמיים לא היו נחשבים בעיניהם. ומזה יש ללמוד דכמו כן כאשר נוסעים לצדיק
וכדומה, צריך כל אחד להזהר שלא תהיה מחשבתו מונחת בעניינים גשמיים.

■ [ו] ויש אומרים אף המזיקים.

יש לומר בדרך צחות, דהנה הדרך היא שבערב שבת אין סדרי הישיבה
כתיקונם, ולפעמים בטלים בערב שבת מדברי תורה שלא לצורך, וזה מזיק את
האדם. וזהו בחינת מה שהמזיקין נבראו בערב שבת.

■ קבורתו של משה.

איתא בגמרא (סוטה יג, ב) "ולא ידע איש את קבורתו", וכבר שלחה מלכות הרשעה
אצל בית פעור הראנו היכן משה קבור, עמדו למעלה נדמה להם מלמטה, למטה
נדמה להם למעלה, נחלקו לשתי כתות, אותן שעומדים למעלה נדמה להם למטה,
למטה נדמה להם למעלה. ואיתא בספרים דמרומו בזה על אומות העולם אשר
רוצים לקבור ולכסות את תורת משה על ידי שתי אופנים, א. על ידי שמקריבים
את היהודים ונותנים להם ממון ותענוגי העולם ועל ידי זה ח"ו גורמים שתשתכח
תורת משה מישראל. ב. על ידי שמבזים את היהודים וגוזרים עליהם כל מיני
גזירות רעות, ומצירים להם. וזה הכונה שהיו כאלו אשר חשבו שיקברו את תורת
משה על ידי שישימו את היהודים למטה היינו שישפילום עד עפר, והיו שרצו
לעשות זאת על ידי שיגדלו את היהודים שיהיו למעלה ברום המעלה, ולבסוף שתי
הדרכים לא עלו בידם, והיהודים עד סוף כל הדורות אחוזים ודבוקים בתורת משה.

שְׁגֹדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחִכְמָה וּבְמִנִּין, וְאִינוּ נִכְנָם לְתוֹךְ דְּבָרֵי חֲבֵרוֹ, וְאִינוּ נִבְהָל לְהָשִׁיב, שׁוֹאֵל בְּעֵנִין וּמַשִּׁיב בְּחִלְכָּה, וְאוֹמֵר עַל רֹאשׁוֹן רֹאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, וְעַל מֶה שֶׁלֹּא שָׁמַע אוֹמֵר לֹא שָׁמַעְתִּי, וּמוֹדָה עַל הָאֱמֶת. וְחִלּוּפֵיהֶן בְּגִלָּם: ח שִׁבְעָה מִיָּנִי פּוֹרְעָנוּיּוֹת בָּאִין לְעוֹלָם, עַל שִׁבְעָה גּוֹפֵי עֲבֵרָה. מְקַצֵּתֵן מַעֲשָׂרִין וּמְקַצֵּתֵן אֵינָן מַעֲשָׂרִין, רָעַב שָׁל בְּצוּרֶת בָּאָה. מְקַצֵּתֵן רָעִיבִים וּמְקַצֵּתֵן שְׂבָעִים. נִמְרוּ שֶׁלֹּא לַעֲשֹׂה, רָעַב שָׁל מְחוּמָּה וְשָׁל בְּצוּרֶת בָּא. וְשֶׁלֹּא לְהוֹל אֶת הַחֲלָה, רָעַב שָׁל בְּלִיָּה בָּא. דְּבָר בָּא לְעוֹלָם, עַל מִיתוֹת הָאֱמוּרוֹת בְּתוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין וְעַל פְּרוֹת שְׂבִיעִית. חָרַב בָּא לְעוֹלָם, עַל עֲנוּי הַדִּין וְעַל עוֹוֹת הַדִּין וְעַל הַמּוֹרִים בְּתוֹרָה שֶׁלֹּא בְּחִלְכָּה: ט חִיָּה רָעָה בָּאָה לְעוֹלָם, עַל שְׂבוּעַת שְׁוֹא וְעַל חֲלוּל הַשֵּׁם. גָּלוּת בָּא לְעוֹלָם, עַל עֲבוֹדַת אֱלִילִים וְעַל גָּלוּי עֲרִיּוֹת וְעַל שְׁפִיכוֹת דָּמִים וְעַל שְׁמִטַּת הָאָרֶץ. בְּאֶרְבָּעָה פָּרָקִים הַדָּבָר מְתַרְבֶּה, בְּרִבְעִית וּבְשִׁבְעִית וּבְמוֹצָאֵי שְׂבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי חֹג שְׁבָכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בְּרִבְעִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עֲנוּי

■ [ז] אוֹמֵר עַל רֹאשׁוֹן רֹאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן.

פִּירְשׁוּ הַסְּפָרִים עַל פִּי דְּבָרֵי הַגִּמְרָא זִקְנִים שֶׁבְּדוֹר אִמְרוּ פְּנֵי מֹשֶׁה כַּחֲמָה וּפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כַּלְבָּנָה (בבא בתרא עה, א), וּלְכַאוּרָה קֶשֶׁה מְדוּעַ דּוּקָא הַזִּקְנִים אִמְרוּ כֵּן וְלֹא צִעֲרֵי הַדּוֹר. אֵלֹא הַזִּקְנִים שֶׁזָּכּוּ עַדִּין לְהַכִּיר אֶת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ יָדְעוּ שֶׁאִף שִׁיְהוֹשֻׁעַ הוּא צָדִיק גָּדוֹל אֲבָל נֶגֶד מֹשֶׁה רַבֵּינוּ פָּנּוּ הֵם רַק כַּפְּנֵי לְבָנָה, אֲבָל הַדּוֹר שֶׁלֹּאֲחִרֵיהֶם אִמְרוּ שִׁיְהוֹשֻׁעַ הוּא צָדִיק יוֹתֵר גָּדוֹל, וְהִפְכוּ הָאֱמֶת בְּאִמְרָם שֶׁפְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ כַּחֲמָה. וְזֶהוּ 'אוֹמֵר עַל רֹאשׁוֹן רֹאשׁוֹן' שֶׁהַצְּדִיקִים הָרִאשׁוֹנִים הֵיוּ צְדִיקִים גְּדוֹלִים מְאֹד, 'וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן' שֶׁהַצְּדִיקִים הָאֲחֵרוֹנִים הֵם צְדִיקִים מֵהַדּוֹר הָאֲחֵרוֹן, דֹּאף שֶׁגַּם הֵמָּה צְדִיקִים אֲבָל הַצְּדִיקִים שֶׁלִּפְנֵיהֶם הֵיוּ צְדִיקִים יוֹתֵר גְּדוֹלִים.

■ [יב] וּבְמוֹצָאֵי חֹג שְׁבָכָל שָׁנָה וְשָׁנָה.

מַעֲשֵׂה שֶׁהָיָה אֲצֵל הַרֶ"ק בְּעַל דְּבָרֵי חַיִּים מִצָּאָנוּ, שֶׁנִּכְנְסָה אֵלָיו פֶּעַם אִישָׁה

שְׁבַשְׁלִישִׁית. בְּשִׁבְעִיעִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עֲנִי שְׁבַשְׁשִׁית. בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי פְרוֹת שְׁבִיעִית. בְּמוֹצָאֵי הַחֹג שְׁבַכְל שָׁנָה וְשָׁנָה, מִפְּנֵי גֹזַל מִתְּנֹת עֲנִיִּים: י אַרְבַּע מִדּוֹת בָּאָדָם. הָאוֹמֵר שְׁלִי שְׁלָךְ וְשְׁלָךְ שְׁלִי, עִם הָאֶרֶץ. שְׁלִי שְׁלִי וְשְׁלָךְ שְׁלָךְ, זוּ מִדָּה בִּינוּנִית, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים זוּ מִדַּת סְדוּם. שְׁלִי שְׁלָךְ וְשְׁלָךְ שְׁלָךְ, חֲסִיד. שְׁלָךְ שְׁלִי וְשְׁלִי שְׁלִי, רִשְׁעִי: יא אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדַעוֹת. נוֹחַ לְכַעוֹם וְנוֹחַ לְרִצּוֹת, יֵצֵא הַפְּסָדוֹ בְּשִׁכְרוֹ. קָשָׁה לְכַעוֹם וְקָשָׁה לְרִצּוֹת, יֵצֵא שְׁכָרוֹ בְּהַפְּסָדוֹ. קָשָׁה לְכַעוֹם וְנוֹחַ

אלמנה שהיתה צריכה סכום גדול עבור נדוניא כדי להשיא את בתה, אותו היום ערב סוכות היה, ובכל זאת לא נשתתה הדברי חיים ותיכף ומיד קם ממקומו והלך לאסוף בעבורה כסף לנישואי בתה. כאשר סיים לאסוף הכסף הנצרך, היה זה כבר כמעט בליל התקדש חג, והוא עדיין לא הספיק לעשות נוי סוכה. בליל סוכות נכנס הדברי חיים לסוכה והסתכל במשך זמן רב על הסוכה, והתלמידים התפלאו על זה מאד, על מה יש להסתכל והרי אין בסוכה שום נוי סוכה. נענה הדברי חיים ואמר, שהנוי סוכה בשנה זו הוא המצות צדקה שעשה עם האלמנה, וכמבואר בהלכה (מחזיק ברכה ושמעוני תשובה תרכה, א) בשם האר"י הקדוש (פרי עץ חיים שער חג הסוכות פ"ג) שיש להרבות בצדקה בערב סוכות.

■ [י] האומר שלי שלי ושלך שלך זו מדה בינונית, ויש אומרים זו מדת סדום. לכאורה איך יתכן מחלוקת כזו מן הקצה אל הקצה, שלפי תנא אחד נחשבת מדה זו למדה מגונה כמידות סדום, ולתנא אחר היא רק מדה בינונית.

ויש לומר, דהנה לפעמים נכנסים לבקש צדקה מיהודי, והוא ממאן ליתן באומרו יש בעירי הרבה ישיבות ועניים וברצוני לקיים מאמר חז"ל עניי עירך קודמים (בבא מציעא ע"א, א). והנה באם הוא באמת עושה כדבריו ונותן לעניי עירו, ואומר 'שלי שלי' שנותן לעניי עירו שהם שלו, 'ושלך שלך' לעניי עירך לא אתן, זו אכן מדה בינונית. אבל 'יש אומרים' היינו ישנם שרק אומרים כך ובאמת אינם נותנים כלל אף לא לעניי עירם, ורק אומרים זאת באמירה בעלמא בכדי ליפטר מליתן צדקה, 'זו היא מדת סדום'. נמצאו דבריהם מכוונים, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

לרצות, חסיד. נוח לבעוס וקשה לרצות, רשע: יב ארבע מדות פתלמידים. מהיר לשמוע ומהיר לאבד, יצא שכרו בהפסדו. קשה לשמוע וקשה לאבד, יצא הפסדו בשכרו. מהיר לשמוע וקשה לאבד, זה חלק טוב. קשה לשמוע ומהיר לאבד, זה חלק רע: יג ארבע מדות בנותני צדקה. הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים, עינו רעה בשל אחרים. יתנו אחרים והוא לא יתן, עינו רעה בשל. יתן ויתנו אחרים, חסיד. לא יתן ולא יתנו אחרים, רשע:

■ [טו] מהיר לשמוע וקשה לאבד זה חלק טוב.

בשם כ"ק אאמו"ר זי"ע שפירש דברי המשנה על פי דברי הבעל שם טוב בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, והקשה דאם אין שומעים אותה למה היא יוצאת, ופירש הבעל שם טוב שאלו הם ההרהורי תשובה הבאים לאדם, והאדם צריך תיכף בעת שחש התעוררות של הרהורי תשובה, לעסוק בתורה ועבודה, בכדי לעשות כלי מוכשר לקבל ההרהורי תשובה, שלא יאבדו ממנו.

וזהו 'מהיר לשמוע' ששומע את הרהורי התשובה הבאים מכח בת קול, 'וקשה לאבד' היינו שעושה כלי הראוי לקבל, זהו 'חלק טוב' המתקן לעולם הבא.

■ [יג] יתן ויתנו אחרים חסיד.

נראה לפרש, דהנה דרך האדם שאינו רוצה שתתפרסם מתנתו לצדקה, שמא יאמרו שיש לו הון רב. ועל כן אמר התנא 'יתן' הכוונה שיתן צדקה ברבים, בכדי לגרום ש'יתנו אחרים', כי כן דרך העולם שכאשר רואים אנשים אחרים נותנים ממון רב לאיזה ענין של צדקה אזי גם הם מתעוררים ליתן, וזהו חלק ממצות הצדקה לעשותה דוקא בפרסום, בכדי לגרום לאחרים ליתן גם הם.

■ לא יתן ולא יתנו אחרים רשע.

לכאורה תמוה מדוע הוזכרה מדה זו, והרי מסכת אבות היא מסכת מדות טובות, ומדות רעות כלל לא נמנו במסכת זו. ופירש רבי מאיר שפירא מלובלין

יֵד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלֵכֵי לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, שֹׁכֵר הַלִּיכָה בִּידוֹ. עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ, שֹׁכֵר מַעֲשֶׂה בִּידוֹ. הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה, חֲסִיד. לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה, רָשָׁע:

בדרך צחות, דהנה ישנם עשירים רבים המבטיחים שיתנו ממון לצדקה בשביל מטרה חשובה, ואף מוסיפים המה להגדיל בפיהם את גודל הענין בזה, באומרם דלענין זה בודאי חייבים לתת צדקה, ולבסוף אינם נותנים כלל, וגבאי הצדקה נעבעך חושב שיתנו לו ממון, ולבסוף רואה הוא שיגיעתו ודבוריו עם העשיר היתה להבל ולריק, ונמצא שיותר טוב היה לו אילו היה אומר לו העשיר מתחילה שאין בדעתו ליתן לו כלל ממון לצדקה, ולכך נמנתה גם מידה זו של האומר בפיו שלא יתן, שאף היא למידה טובה תחשב בערך מה.

■ לא יתן ולא יתנו אחרים רשע.

יש להבין מהו טעמו של אותו אדם שאינו חפץ שיתנו אחרים, דמה אכפת לו אם חבריו יתנו צדקה. וביארו בספרים הקדושים, דהנה הקב"ה ברא בטבע האדם שיהא נמשך אחרי מעשי חבריו אם לטוב אם למוטב, ועל כן אם כולם יתנו צדקה לא יחפוץ האדם להיות משונה מכל חבריו שרק הוא אינו עושה ומקיים מצוה זו, לכן חפץ שגם חבריו לא יתנו בכדי שלא יוצרך אף הוא ליתן, ומונע אותם באומרו מקום תורה זה או מפעל חסד פלוני אינו חשוב כל כך, ואין צריכים ליתן להם צדקה. וכן נוהגים בני אדם פעמים רבות כיוצא בזה כידוע, ועל כן לא די לו שהוא לא יתן, אלא שעל ידו ובזכותו גם לא יתנו אחרים, וזהו מדת הרשע.

■ [יד] הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו.

לכאורה קשה, דבאם אינו עושה ולומד, מה שכר מגיע לו על הליכתו. אלא הפירוש הוא, שאף שאינו לומד, מכל מקום עצם מה שהוא נמצא בבית המדרש הוא לתועלת, שבכך נכנס בו קדושה על ידי שלפעמים שומע דברי תורה וכדומה, והדבר דומה לאדם הנכנס לחנות של בשמים שאף שלא לקח עמו כלום נכנס ריח טוב בבגדיו.

עוד תירץ הרה"ק רבי מנחם מענדל מרימנוב, דקאי על הבא אל הצדיק, דאף שאינו מרגיש שלמד מהצדיק בנסיעתו אליו, מרויח שלאחר פטירתו יש בידו זכות

מִזֶּה אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבֵי לִפְנֵי חֲכָמִים. סְפּוּג וּמִשְׁפָּה, מְשֻׁמֶרֶת וְנִפְתָּה. סְפּוּג, שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל. וּמִשְׁפָּה, שֶׁמְכַנִּים בּוֹ וּמוֹצִיא בּוֹ. מְשֻׁמֶרֶת, שֶׁמוֹצִיאָה אֶת הַיֵּין וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׂמֵרִים. וְנִפְתָּה, שֶׁמוֹצִיאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסֵּלֶת: מִזֶּה כָּל אֲהָבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְּדָבָר, כְּטֵל דָּבָר בְּטֵלָה אֲהָבָה. וְשֵׁאִינָה תְלוּיָה בְּדָבָר, אִינָה כְּטֵלָה לְעוֹלָם. אִיזוֹ הִיא אֲהָבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְּדָבָר, זֶה אֲהָבָה אֲמֵנוֹן וְתָמָר. וְשֵׁאִינָה תְלוּיָה בְּדָבָר, זֶה אֲהָבָה דָּוִד וִיהוֹנָתָן: יֵי כָּל מַחְלָקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוֹפָה לְהַתְקִיָּם. וְשֵׁאִינָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, אִין סוֹפָה לְהַתְקִיָּם. אִיזוֹ הִיא מַחְלָקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, זֶה מַחְלָקֶת הַלֵּל וְשֵׁמַאי. וְשֵׁאִינָה לְשֵׁם

לִילֵךְ אֶל הַצַּדִּיק שֶׁהִסְתוּפָה בְּצִילוֹ, וְהַצַּדִּיק יַעֲשֶׂה טוֹבָה לְנַשְׁמָתוֹ. וְזֶה 'שֹׁכֵר הַלִּיכָה בִּידוֹ', שְׁנוֹתָנִים לוֹ שֹׁכֵר שִׁיכּוֹל לִילֵךְ לְהַצַּדִּיק בְּעוֹלָם הַבָּא, וּבִדְאִי יַעֲשֶׂה לוֹ הַצַּדִּיק טוֹבָה וּיְכַנִּסֶּהוּ עִמּוֹ בְּמַחֲצִיתוֹ בְּגֵן עֵדֶן, וְכִמּוֹ שֶׁאִמֵּר הַסְּבָא קְדִישָׁא מְרַאדוּשִׁין שְׁמָה שְׁנוֹתָנִים לְצַדִּיק ש"י עוֹלָמוֹת בְּכַדִּי שִׁיְהִיָּה מְקוֹם לְתַלְמִידָיו וְחִסְדֵּי לִישֵׁב עִמּוֹ בְּגֵן עֵדֶן.

עוֹד תִּירֵץ הַרְה"ק מְקוֹצֵק, דַּעֲצֵם זֶה שֶׁאִינוֹ נִמְצָא בְּבֵיתוֹ, גַּם זֹאת לְמַעַלָּה גְדוֹלָה תַּחֲשָׁב.

■ [יז] כָּל מַחְלֻקָּת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָה לְהַתְקִיָּם.

יֵשׁ לְפָרֵשׁ בְּדֶרֶךְ צַחוּת, דֶּהֱנָה בַּעַת שֵׁישׁ מַחְלֻקָּת בַּעֲנִינֵי עוֹלָם הַזֶּה וְכַדּוּמָה, אִין לֵה קִיּוֹם, אֲבָל כִּשְׁכַּל צַד אֹמֵר שֵׁישׁ לוֹ רֹאִיָּה מִהַגְמָרָא לְדַבְרֵיו וְכוּוֹנְתּוֹ הוּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, מַחְלֻקָּת כּוֹז יֵשׁ לֵה קִיּוֹם (אִזָּא מַחְלֻקָּת הָאֵט נַעֲבֹד אֶ קִיּוֹם).

■ אִיזוֹ הִיא מַחְלֻקָּת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם זֶה מַחְלֻקָּת הַלֵּל וְשֵׁמַאי.

הַקְּשׁוּ בַּסְּפָרִים הַקְּדוּשִׁים (מֵאוֹר וְשֵׁמֶשׁ קוֹרָח) מִדּוּעַ לֹא נִקְטַתָּהּ זֶה מַחְלֻקָּת בֵּית הַלֵּל וּבֵית שֵׁמַאי, הִרִי גַם לְתַלְמִידֵיהֶם הִיתָה כּוּוֹנָה טוֹבָה לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְתִירְצוּ דְרַק הַלֵּל וְשֵׁמַאי כִּשְׁנַחֲלָקוֹ בְּמַחְלֻקָּת הִיתָה כָּל כּוּוֹנָתָם רַק לְשֵׁם שָׁמַיִם לְבַרֵּר אֶת הַהִלְכָה לְאֻמִּיתָהּ, וְלֹא הִיָּה מְעוֹרָב בֵּהֶם שׁוֹם פְּנִיּוֹת וְכוּוֹנָת אַחֲרוֹת. אֲבָל תַּלְמִידֵי

שָׁמַיִם, זוֹ מַחְלֶקֶת קֶרַח וְכָל עֵדְתוֹ: יח כָּל הַמְּזֻכָּה אֶת הָרָבִים, אֵין חֲטָא בָּא עַל יָדוֹ. וְכָל הַמַּחְטִיא אֶת הָרָבִים, אֵין מְסַפִּיקוֹן בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מַעֲשֵׂה זָכָה וְזָכָה אֶת הָרָבִים, זְכוּת הָרָבִים תָּלוּי בּוֹ. שְׁנַאֲמַר (דנ"ס ל"ג, כ"א) צִדְקָת יְיָ עֲשֵׂה וּמַשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. יִרְבְּעַם בֶּן נִבְט חֲטָא וְהַחְטִיא אֶת הָרָבִים, חֲטָא הָרָבִים תָּלוּי בּוֹ. שְׁנַאֲמַר (מ"א י"ז, ט"ז) עַל חַטָּאוֹת יִרְבְּעַם אֲשֶׁר חֲטָא וְאֲשֶׁר הִחְטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל: יט כָּל מִי שֵׁישׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הִלְלוּ, הוּא מִתְלַמְּדִיו שֶׁל אַבְרָהָם אַבְיָנוּ. וְשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אַחֲרֵים, הוּא מִתְלַמְּדִיו שֶׁל בְּלָעַם הָרָשָׁע.

הלל ושמאי אף שהיתה כוונתם בעיקר לשם שמים, מכל מקום התערב בהם אף שאר פניות, ולא היתה כוונתם בלתי לה' לבדו, אלא אף מחשבות של רבי גדול מרבך וכדומה, ועל כן לא נקט התנא בית שמאי ובית הלל.

ומכאן יש ללמוד מוסר השכל, שבעת שיש מחלוקת בין הצדיקים אסור לתלמידים ולחסידים להתערב בזה, כי הצדיקים כל כוונתם היא לשם שמים, אבל החסידים מוסיפים ומערבים בזה שאר ענינים, ואין צריך להאריך בזה, וק"ל.

■ זו מחלוקת קורח וכל עדתו.

לכאורה קשה מדוע במחלוקת לשם שמים מוזכר שני צדדי החולקים שהם הלל ושמאי, ואילו במחלוקת שאינה לשם שמים לא נאמר זו מחלוקת משה וקרח.

וביאר הנועם אלימלך (ליקוטי שושנה) דבאמת קרח וכל עדתו לא נחלקו רק עם משה רבינו, אלא עדת קורח נחלקו אף זה עם זה בינם לבין עצמם, שכל אחד רצה להיות הכהן הגדול, והיה ביניהם אחדות רק לגבי המחלוקת נגד משה רבינו שכולם היו נגדו, ולכך לא נאמר זו מחלוקת קרח ומשה. ועל דרך זה נוהג בכל מחלוקת שלא לשם שמים, שכת החולקים מריבים בעצמם זה עם זה.

■ [יט] כל מי שיש בו שלשה דברים הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו וכו'.

נראה לבאר דברי המשנה על פי מעשה בהרה"ק רבי שלום מבעלז זי"ע שבא פעם אל רבו הרבי מלובלין, וכשנגש למקומו הקבוע אמר לו רבו שהיום ישב

תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, עֵין מוֹכָה וְרוּחַ גְּבוּהָה וְנֶפֶשׁ שְׁפִלָּה.
תַּלְמִידָיו שֶׁל בָּלָעַם הָרָשָׁע, עֵין רָעָה וְרוּחַ גְּבוּהָה וְנֶפֶשׁ רַחֲבָה. מֶה
בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל בָּלָעַם הָרָשָׁע, תַּלְמִידָיו

בסוף בית המדרש ליד התנור, ותיכף הלך לישב שם בהבינו שמסתמא יש לרבו איזה ענין שהוא צריך לשבת דווקא במקום זה. והנה ליד התנור היו יושבים תמיד היהודים הפשוטים, ושמע איך הם משיחים ביניהם מה לנו לבוא לרבי הרי אין כוונתנו לא לתורה ולא לתפילה, והצטערו על טורח הנסיעה (ודמי הנסיעה). נגש אליהם השר שלום מבעלז ואמר להם, אספר לכם מעשה שהיה בעולם העליון. פעם אחת הגיע יהודי אחד לבית דין של מעלה, ולפני סיום גמר דינו יצא כרוז והכריז שאם יש עליו מלאך אחד להליץ עליו ולומר עליו דבר זכות יבוא מיד ויאמר, ובא מלאך אחד ולמד עליו סגוריה, שיהודי זה היה בעל רוח נמוכה ונפש שפילה, שדבר זה לא ימצא אף אצל הגוי הטוב ביותר, ובזכות זה יצא זכאי בדיון. והפטיר הרה"ק מבעלז ואמר להם, זה לבד שהנכם מרגישים שלא הועלתם כלום ואתם בענוה ושפלות, הוא זכות גדולה לכם.

וזה פירוש המשנה תלמידיו של אברהם אבינו יש בהם מדות נפש שפילה וכו', שאפילו הגרוע שבהם יש בו מדות אלו, אולם הגויים אשר המה מתלמידי בלעם הרשע, אפילו הגוי הטוב ביותר יש בו מדות הרעות האלו רוח גבוהה ונפש רחבה.

■ מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע.

יש להבין מדוע נקט התנא החילוק שיש בין תלמידי בלעם הרשע לתלמידי אברהם אבינו, ולא נקט החילוק שיש בין אברהם אבינו ובלעם הרשע בעצמם.

ותירץ כ"ק אאמו"ר זי"ע, דבלעם הרשע עצמו לא היה ניכר בו שהוא רשע גדול, דבחיצוניות היה מראיתו כאברהם אבינו ולא היה ניכר החילוק ביניהם, כי היה מעוטף באיצטלא דרבנן והיה לו ספאדיק וקאפטא, ולכך לא היה חילוק ביניהם בחיצוניות כלל. והחילוק האמיתי היה ניכר בתלמידיהם, תלמידי בלעם הרשע היו להם מדות רעות, ומהם הבינו איזה רבי יש להם. וסיים כ"ק אאמו"ר זי"ע 'איך בעהט אייך איר זאלט מיר נישט פארשעמען' (אני מבקש מכם שלא תביישו אותי), ורבינו חזר על זה כמה פעמים.

שֶׁל אֲבֹתָהֶם אָבִינוּ אוֹכְלִין בְּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחְלִין הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ת, כז) לְהַנְחִיל אוֹהֲבֵי יֵשׁ וְאַצְרוּתֵיהֶם אִמְלָא. אָבֵל תִּלְמִידֵיו שֶׁל בָּלָעַם הִרְשָׁע יוֹרְשֵׁין גִּיהֶנֶם וְיוֹרְדִין לְבָאֵר שַׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נה, כד) וְאַתָּה אֱלֹהִים תוֹרְדֵם לְבָאֵר שַׁחַת אֲנָשֵׁי דָמִים וּמְרֻמָּה לֹא יִחַצּוּ יְמֵיהֶם, וְאֲנִי אֶכְטַח בָּךְ: כ' יְהוֹדָה בֶּן תִּימָא אוֹמֵר הָיִי עוֹ פְּנִמָּר וְקָל בְּנֶשֶׁר, רִין בְּצִבִּי וְגַבּוֹר בְּאֵרִי, לַעֲשׂוֹת רָצוֹן אֲבִיךָ שְׂפִשְׁמִים. הוּא הָיָה אוֹמֵר עוֹ פָּנִים לְגִיהֶנֶם וּבֹשֶׁת פָּנִים לְגֵן עֵדֶן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שְׂיִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ וְתֵן חֵלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ:

■ להנחיל אוהבי י"ש ואוצרותיהם אמלא.

וּדְרָשׁוּ חז"ל (סוף עוקצין) עַל זֶה שֶׁעֲתִיד הַקַּב"ה לְהַנְחִיל לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק ש"י עוֹלָמוֹת שֶׁנֶּאֱמַר לְהַנְחִיל אוֹהֲבֵי יֵשׁ. וְהַקֶּשֶׁה הַדְּבָרִי בֵּינָה בִּשְׁם הַס"ק מֵרֵאשִׁית, לִשְׁם מֵה צֶרֶךְ הַצַּדִּיק לְכָל כֹּךְ הָרַבָּה עוֹלָמוֹת. וְתִרְץ שֶׁנֶּצְרָךְ לוֹ זֹאת בְּשִׁבִּיל חֲסִידֵיו וְתִלְמִידָיו, שִׁישְׁנָם אֲדָמוֹ"רִים שִׁישׁ לָהֶם חֲסִידִים רַבִּים, וְלֵאחֶר פְּטִירָתָם יֵשׁ לְתִלְמִידִים רְשׁוֹת לְהַכֵּנֶם בְּמַחֲצִית רַבָּם בְּגֵן עֵדֶן, וְצֶרֶךְ שִׁיְהִי לְצַדִּיק מְקוֹם גָּדוֹל עֹבוֹר, לִכֵּן נִתֵּן לוֹ ש"י עוֹלָמוֹת.

■ [כ] עוֹ פָּנִים לְגִיהֶנֶם וּבֹשֶׁת פָּנִים לְגֵן עֵדֶן, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ וְכו' שִׂיבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ.

צֶרֶךְ לְהַבִּין הַשְּׂיִיכוֹת בֵּין עֲזוֹת פָּנִים לְבָנִין הַבֵּית. וּבִיָּאֵר הַחֲפֵץ חַיִּים עַל פִּי הָא דְאִיתָא (סוֹטָה מ"ט, ב) בְּעֻקְבַּתָּא דְּמִשְׁיָחָא חוֹצֵפָא יִסְגִּי, וְאִם יָבוֹא אָדָם וְיֹאמַר שֶׁהוּא יְהִיָּה עוֹ פָּנִים בְּכַדִּי לְקֶרֶב בֵּיאַת הַמִּשְׁחָה, מְזַהֵר הַתְּנָא וְאוֹמֵר כִּי עוֹ פָּנִים לְגִיהֶנֶם וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ מִמִּילָא יִבְנֶה, וְלֹא עַלֶּיךְ הַמְּלָאכָה לְגַמּוֹר לְבָנוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּאוֹפֶן כֹּזֵה, וְזֶהוּ יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ וְכו' שִׂיבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

■ שִׂיבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ וְתֵן חֵלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ.

פִּירוּשׁ, דִּהְנֶה יִשְׁנָם אֲנָשִׁים הָאוֹמְרִים שֶׁהֵם מַחֲכִים לְבִיאַת הַמִּשְׁחָה וּלְבָנִין הַבֵּית,

כא הוא הָיָה אוֹמֵר בֶּן חֲמִשׁ שָׁנִים לְמִקְרָא, בֶּן עֶשֶׂר לְמִשְׁנָה, בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצּוֹת, בֶּן חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה לְגִמְרָא, בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לְחֶפֶת, בֶּן עֶשְׂרִים לְרִדּוֹת, בֶּן שְׁלֹשִׁים לְבֶת, בֶּן אַרְבָּעִים לְפִינָה, בֶּן חֲמִשִּׁים לְעֵצָה, בֶּן שִׁשִּׁים לְזִקְנָה, בֶּן שִׁבְעִים לְשִׁיבָה, בֶּן שְׁמוֹנִים

כי אז יהיה להם כל טוב ושפע גדול בגשמיות, ולא יהיו להם צרות ויסורים. ולכך אומר התנא שאין זה התכלית הנרצית, אלא אנו מתפללים שיבנה בית המקדש כדי שנוכל לקבל את חלקנו בתורה, שנוכל ללמוד תורה כראוי, ולא לשם מטרות גשמיות.

■ שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך.

יש להבין מה שייכות יש ללימוד התורה עם בנין בית המקדש, והרי מחוייבים אנו ללמוד תורה אפילו בזמן הזה שהבית בחורבנו.

ונראה לבאר על פי מאי דאיתא בבני יששכר (חודש אב ג, יב) שבעת שהאדם מתקשה בלימודו זמן רב ואינו זוכה להבין דברי הגמרא או התוספות, העצה לזה שיתפלל על גלות השכינה, ובזכות זה יזכה להבין היטב את לימודו. ולכאורה אינו מובן השייכות ביניהם, מדוע כאשר האדם מתפלל על גלות השכינה הוא זוכה להצלחה בתורה.

אלא טעם הדבר הוא, דהנה כלל ישראל נמצאים בגלות, והטרדות גורמים להם שלא יוכלו לכוון בלמודם יפה, דשמעתתא צילותא בעי (מגילה כח, ב) שבכדי ללמוד תורה צריך צלילות הדעת, והנה כל הטרדות באים מחמת גלות השכינה, וכשמתפללים על שורש הדבר הגורם לשיבוש הדעת שהוא גלות השכינה, זוכים לסייעתא דשמיא מיוחדת להבין דברי הגמרא. ואתי שפיר דברי המשנה, שבזכות התפלה שיהי רצון מלפניך וכו' שיבנה בית המקדש, יזכה האדם לקבל את חלקו בתורה.

■ [כא] בן חמש שנים למקרא וכו'.

יש להבין מדוע אין נוהגים היום לעשות כדברי המשנה. ופירשו בספרים שדברי המשנה אמורים כשהשנים כתקונם, אבל כהיום שיש חשש ממלחמות ח"ו ויבוא האויב ולא ידעו כלל ללמוד כראוי, מותר ללמוד מקרא ומשנה שלא כסדר האמור במשנה.

לְגִבּוּרָה, בֶּן תַּשְׁעִים לְשׁוֹת, בֶּן מֵאָה כָּאֵלּוּ מֵת וְעֵבֶר וּבְטָל מִן הָעוֹלָם:
כב בן פג פג אומר הפך פה והפך פה, דכלא פה, ובה תחזי, וסיב
ובלה פה, ומנה לא תזוע, שאין לך מדה טובה הימנה: כג בן הא
הא אומר לפום צערא אנרא:

■ בן מאה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם.

לכאורה למאי נפקא מינה לנו לידע דבר זה, דבשלמא שאר הדברים המוזכרים במשנה יש ללמוד מהם צד מוסר, אבל דבר זה שהוא כמת אין מזה שום לימוד.

וביאר זקני הרה"ק רבי ירחמיאל מפשיסחא, שעד מאה שנה אין האדם יכול לעבוד את ה' כראוי, כי עדיין יש לו מקצת תאוות מעניני העולם הזה דוגמת קנאה וכבוד, וכדאיתא בספרים "ונגד זקנינו כבוד" (עיין לקמן פ"ו מ"ח) שתאוות הכבוד נשארה בזקנים, אבל כשהוא בן מאה הוא כאילו עבר ובטל מן העולם ואין לו שייכות כלל לתאוות עולם הזה, ומכאן ואילך נקל לו לעבוד את ה'.

■ [כו] לפום צערא אנרא.

בשם הארון עדות, ד'לפום' רומז על פה האדם, דהנה בהשתמשות האדם בפיו תלוי השכר או העונש, שבאם מדבר דברים בטלים ולשון הרע גורם לעצמו צער, וזה הרמז 'לפום' - 'צערא', שהפה מביא לו צער, אבל אם משתמש בו לדבר דברי קדושה ותורה ותפילה ולעבוד את הקב"ה בפיו, אזי הוא זוכה 'לפום' - 'אגרא' שבזכות שימוש בפיו לתורה ועבודה זוכה לשכר.